

Jyn hekgetleri

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Türkmen dili
написано kitapcy | 26 январа, 2025
Jyn hekgetleri JYN HEKGETLERI

(Gündelikden parça)

Meniň garry enem Aşyrgüliň Gyzsoňy atly özünden kiçi uýasy,
onuňam Sapar Kulyýew diýip adamsy bardy.
Sapar Kulyýew uzyn boýly, daýaw adamdy. Özi adama at-
familiýasyny tutup ýüzlenýänliginden bolmaly, oba adamlary

onuň adyny gysgaldyp «Eskulyf» (S.Kulyýew) diýerdiler. Atamyň aýdyşyndan ol okumyş, hatda geniý derejesinde bilimli adam eken. Dogrusy, ol hakda özümem şeýle pikirde. Ýaşynyň soňlarynda aklyly üýtgän ýaly içini hümläp, (eli-de elmydama kitaply) köpçülige goşulman ýeke gezdi. Atam «ony ylym urdy» diýerdi. Belkäm şoň üçindir, kämahal gündelik etmeli öý-hojalyk işlerini ýatdan çykaryp ýa-da etmäge ýaltanyp, köpräk kitap okaberyäne degişmä salyp, «Eskulyf ýaly senem ylym uraýmasyn» diýilýärdi.

Sapar agany görenim çala ýadyma düşýär. Ýalňyşmasam, men baş-alty ýaşlarymda togsandan geçip ýogalan bolmaly.

Sapar Kulyýew sowet döwriň (Moskwada bilim alyp gelen) irki žurnalistlerinden. Çakym çak bolsa, ol ateist bolmaly. Özi-de çakdanaşa patriot adamdy. Öňler her gün agşam Moskwa wagty bilen 21:00-da «Время» habarlar gepleşigi berilerdi. Ýalňyşmaýan bolsam, gepleşigiň ýa öňünden ýa soňundan SSSR-iň döwlet gimni ýaňlanardy. Sapar aga Gimn berlip başlanan badyna, ör turup sag elini döşüniň üstünde goýardy we gimni deň gaýtalardy. Biz ýaly ýaňy aýak bitip ylgap ýörenje çagalary-da hatara goýup, özi bilen deň gimni gaýtalatdyrjak bolardy.

Şol wagtlar obada baş-üç sany öýde bolaýmasa, köp öýde telewizor hem ýokdy. Şol telewizorly öýleriň biri-de bizdik. Hemmelere ýetdirmeyän ak-garaly (чёрный-белый) ullakan «Горизонт» daş-töweregimizde ýaşaýan ähli dogan-garyndaşlary, goňşy-golamlary bir ýere üýşürmäge ýeterlik bolardy...

Sapar aga dünýeden zürýatsyz geçipdi. Özi ýogalansoňam, Gyzsoňa garry enem tä ol dünýeden gaýdýança göz-gulak boldy. Hatda garry enem soňabaka uýasy elden-aýakdan galanda-da, gaşyny çytman ony suwa-da düşürerdi.

Garry öýde, ýagny atamyň öýüniň aşhana deregine ulanylan otagynda (ol otaga «ýokarky öý» diýýärdik) Sapar aganyň Moskwa bilen alşan hatlary, gazetde çykan zarisowkalary desse-desse bolar ýatardy. Olaryň köpüsini elden geçirip okanam bolsam, biri-de oňly ýatda galmandyr. Ýöne umuman alanda, hatlaryň arasynda Hruşýowa, Brežnewe, ýokary düzümlü beýleki sowet ýolbaşçylaryna ýazylan hatlaryň we olara berilen jogaplaryň,

şeýle-de oblastda we raýonyň çäginde bolýan üýtgeşmeler boýunça ýazan zarisowkalarynyň bardygy welin çalarak ýadyma düşýär. Arman, olaryň köpüsi hajathanadan çykdy, çykman galan bölegi-de şo duran ýerinde çaň basyp-çüýräp galansoň zibile zyňyldy... Olar (hatlar, Sapar aganyň taýýarlan habarlarynyň oblast we raýon gazetlerinde çykan sanlarynyň yzygiderli ýygnaýan we proşiwka edilen görnüşleri, gerekli hasaplanyp gazetlerden gyrkylp alynan makalalaryň topbagy we ş.m.) wagtynda ýygnaýyp-aýaýyp goýlan bolsa, häzir birgiden eşdilmedik del maglumatlary öwrenip bilerdik. Gynansak-da, bulary ýatlamyda ahmyrly iç çekmelerden başga edip biljek zadym ýok.

Uzyn gepiň keltesi, ýaňky Sapar aga gys günleriniň birinde Aşgabada diýip, obadan paýu-pyýada çykyp gaýdypdyr. Biziň obamyz bilenem Nohur obasynyň arasynda 20-30 kilometr çemesi ýol bar. Ol ýola çykansoň gar ýagyp başlapdyr. Garyňam dyzdan geçip ýagýan döwri dag ýolunda pyýada ýol aşaymak dilde aňsat. Gije ýarymdan soň ýaňky Sapar aga ýol ýöräp barýarka, öňünde aýaly Gyzsoňy ýany birtopar çabytly-börükli aýallar bilen peýda bolup duruberipdir. Ýaňkylyar «Sapar, gel bäre» diýip, ony esli salym yzlaryna salyp äkidipdir. Görgüli aýalynyň yzyndan ýetjek bolup garda loňkuldap barşyna, aýagyndaky bir galoşy-da sypyp galypdyr...

Soň bir salymdan demi tükenip essi aýylan bolmaly. Essi aýylyp ýykylan ýeri-de biziň obamyzdan otuz-kyrk kilometr ýokardaky Hojagala obasynyň daglarymys. Ýagny ol obadan çykansoň, garda azaşyp göni barýan ýolundan saga sowlupdyr. Çopanlaryň biri üstünden baryp, ony goşuna äkidipdir we ertesi gar diňensoň onuň Kürüždeýdendigini bilip, obadan özüni idäp gelenleriň birine berip goýberipdir. Sowukda mazaly buýan Sapar aga bir-iki hepdeläp düşekden galman ýatypdyr. Şonda ol «Meni Gyzsoňy yzyna salyp äkitdi...» diýip duranmys. Enem pahyr şonda: «Aý bedibagt, şu garyň içinde dagda Gyzsoňy nämişlesin, saňa al-arwahlar sataşypdyr, sen şolaň yzyna düşüp gidipsiň» diýse-de, görgüli: «Goýsaňyzlaň, al-arwah diýilýän zat ýalan, olar ýaly zadyň bolmaga haky ýok» diýip, aýak diräp duranmys.

* * *

Meniň garry atam dört dogan bolupdyr. Onuň bir dogany Mämmetsähet Kürüždeý oba sowetiniň başlygy eken. Garry atam Çaryýar Hojamyrat hem şol wagt bizden aýry kolhoz bolan Tutlygala obasynyň kolhoz başlygy bolup işläpdir.

Garrylarymyzyň aýtmagyna görä, Mämmetsähet dindenem gowy baş çykarmak bilen birlikde, az-kem garagollyk etmekdenem habary bar eken. Ol entek öýlenmänkämi, ýa bolmasa öýlenenenden soňmy, ony anyk biljek däl, ýöne bir gezek goňşy obalaryň birinde arasyny sazlan aýallarynyň biriniň ýanyndan gaýdyp gelýärkä, her gezek obamyzdan bir-iki kilometr aşakdaky Garaoglan diýen ýere ýetiberende, gözüne al-arwahlar, jynlar görünipdir. Ol her gezek hem şol wagtlar lummurdap akýan Sumbara böküp, inini päkläpdir, ýagny gusul alyp çykypdyr. Her gusul alan badyna-da, ýaňky al-arwahlar gözden sumat bolupdyr. Bu täsin waka biziň üçin sapak alarlyk kän yşaratlary özünde saklaýar.

Birinjiden, namazly-täretli, adamyň ýanyna al-arwahyň, jynlaryň gelmäge het edip bilmeýändigini. Meniň bu pikirimi tassyklap biljek epizoda «Syjjyn-2» atly kinofilme tomaşa edenimde gabat geldim. Bolan wakalara esaslanyp surata düşürilen kinofilmde maşgalasyny dagatmak maksady bilen dogalanan, ýagny başyna jyn musallat edilen biri ilki iki gyzjagazyny öldürýär, yzyndan aýalyny öldürmek üçin öýüne girende, aýalynyň namaz okap oturandygyny görüp, oňa batyrynyp bilmänem, yzyna dolanýar. Sebäp onuň aýaly namaz okap otyrka, ony namaz perişdeleri goraýar, soň üçinem jynlaryň aýala golaýlaşmaga güýji ýetmeýär.

Surat: «Syjjyn-2» kinofilminden epizod

Ikinjiden, hapa iş edip gelyändigine garamazdan, köne adamlaryň al-arwahdyr jyn ýaly adatdan daşary güýçlere gabat geläýen ýagdaýynda-da aljyramaýandyklaryna, hatda onuň garşysyna göreşerlik derejede ugur-ýoluny tapyp, başyndan dep edişlerine hem-de islendik ýagdaýda dini edim-gylymlarynyň (namaz-täretleriniň) ýerbe-ýerdigine geň galmazlyk mümkin däl.

* * *

12.06.2024 ý. 11:00.

Ýaňy ýaşuly mugallym, pedagog, informatika boýunça ýazylan birnäçe okuw kitaplarynyň awtory Annamuhammet Allagulyýew bilen jaňlaşdym. Men ondan al-arwahlar we jynlar barada häzire çenli eşiden we bilýän zatlaryny jemläp, makala ýazmagy haýyş etdim. Ýaşuly güldi-de, degişmä salyp, ýaş wagtyndan bäri al-arwahly gürrüň edilen ýerde-de aňsat durup bilmeýändigini, şol temadan öler ýaly gorkýandygyny aýtdy. Şeýle-de bolsa, ol merhum kakasy Sapar ýomudyň (Sapar Allagulyýew) ir döwür çopançylyk eden inisine bir gezek dagda arwahmy, jynmy, nämedigi belli däl – örän betnyşan zadyň sataşandygyny aýdyp

berdi. Ýaşulynyň çakyndan ol şeýtan bolmaly. Sebäbi möle gözünüň hersi bir tarapa bakyp duran çaşşy, eňeginde ýedi-sekiz sany uzyn gyl sallanyp duran, uzyn boýly, geçisypat mahluk adam dilinde gürläp, oňa zyýan ýetirmäge, ýalňysdyrmaga synanyşypdyr. Ýöne çopan hem bolsa, elmydama namazly-täretli gezýän ýaňky ýaşuly hiç hili aljyramandyr we ony başyndan dep etmese eýgiliginiň bolmajagyny bilip, Allany çagyraga-da, elindäki tüpeňini onuň dik maňlaýyndan boşadypdyr. Tüpeň atylan badyna ýaňky şeýtan gözden gaýyp bolupdyr.

* * *

Jynlar, al-arwahlar we olaryň başyňdan dep edilişi barada nohurlylaryň arasynda aýdylýan gyzykly hekaýatlar sanardan kän. Daglarymyzda duş gelýän «Jynly dere», «Arwahly dere» ýaly ýer atlary-da şeýle hekaýatlar bilen baglanyşykly bolmaly. Şeýle-de bolsa, häzirlikçe men şumada çenli bu boýunça eşiden zatlarymy däl-de, maňa garyndaşlyk gatnaşygy bar hem-de ýakyndan gatnaşýan we adamlarymyň dilinden eşidendigim sebäpli iň ygtybarly hasaplaýan maglumatlarymyň üçüsini ýazmagy makul bildim. Bular siziň-de ünsüňizi çeker diýip pikir edýärim. Geljekde şular ýaly «jynly hekgetleriň» arasyndan kakyp-silkip, mümkin boldugyndan hemmetaraplaýyn derňäp, ygtybarly hasap edenlerimizi ýene-de dykgatyňyza ýetirip durarys.

Bu tema aýratyn öwrenilmäge mynasyp hem bolsa, häzire çenli türkmen alymlarynyň arasynda edilen suwyttly işler ýok. Diňe ylmy ugurda däl, çeper edebiýatda hem ne ýazylan, ne terjime edilen eser ýok diýen ýaly. Baram bolsa, biz bilemzok ýa-da entek köpçüligiň dykgatyna ýetirlenok. Dogrusy, baş-alty ýyllykda özbek ýazyjysy Abdylly Kadyrynyň «Arwahlaryň meýlisi» hekaýasyny terjime edenimde we «Albassy» makalasyny taýýarlanymda, bu boýunça bir zatlary ýazmagy özümem netime düwüpdim. Emma ine-ine bilen ol etsem-petsemim häzire çenli amala aşman galdy. Ýokarda agzalyp geçilen üç täsin wakanyň üçüsi-de horror-elhençlikler temasyndan ýazyljak islendik çeper esere sýužet bolup biljegine ynanýaryn.

Şeýle hem rus alymy Wladimir Basilowyň türkmen diline terjime

edilip çapdan çykan «Yslamda keramatlylar kulaty» kitabynda nohur hojalarynyň jynlan adamlary okaýşy, jynlara garşy göreşişi, hatda olara käbir ýumuşlary buýruşy hakda örän gyzykly maglumatlara gabat gelip bolýar. Hernäçe ateistik nukdaýnazardan ýazylanam bolsa, kitapda ýöredilýän sagdyn pikirleriň we beýan edilýän geň-taňsy wakalaryň tema boýunça käbir zatlar göz ýetirmäge berýän ýardamy uly. (Kitapdan bölekleri saýtdan «Nohur hojalary» bilen ady bilen okap bilersiňiz).

Ýönekeý ilatyň, aýratynam halkyň bisowat gatlagynyň wagtyň geçmegi bilen nohur hojalaryna çenden-çakdan çykjak derejede aslyşyp ýatmagy, olara togap etmegi käbir ahunlara ýaramandyr. Elbetde, şeýle öte geçmeleriň bolmagyny nohur hojalarynyň özüleri isläbem durmandyr, bu ýagdaý şeýdýänleriň özüne mahsus nogsanlyklar. Meniň pikirimçe «Hojanyň itinem bihal görme» diýen söz hem hojalaryň itine-pişigine, malyna hem aýratyn göz bilen garap, oňa aýratyn many-mazmun ýöňkejek bolýan sowatsyz adamlaryň garaýşyndan dörän bolmaly. Buharada okap gelen Goçmyrat ahun hut şeýle çenden çykmalara garşy göreşen ahunlaryň biridir. (Allaýar Çüriýewiň «Goçmyrat ahun» makalasyna seredip bilersiňiz). Geň-taňsy wakalar